

Kétszáz éve – 1791. szeptember 21-én született

Széchenyi István

Gyermekkoromban a szekszárdi főutcat jelentette a neve: gimnáziumi történelem-könyvemben a boisevikká maszkírozott Kossuth homályosította el: első igazi Széchenyi-élményem a nyolcvanas évek elejére esik, amikor kezembe adták a NAPLÓ-ját, – így a kételyekkel, hipochondriával terhelt magánemberrel előbb ismerkedtem meg, mint a történelmi személyiséggel. Nem mintha nem tudtam volna, hogy 1825-ben egyévi jövedelmét ajánlotta fel a Tudományos Akadémia alapítására, hogy ő kezdeményezte a balatoni és a dunai gőzhajózást, hogy életművének ma is látható szimbóluma, a Lánchíd, először kötötte össze tartósan Budát Pesttel (ma pedig Közép-Európa legszebb – és napjainkban is használható – ipari műemléke); tudtam, hogy 1848 őszén elméje elborult, s élete utolsó évtizedét a döblingi elmeegógyintézetben töltötte, tudtam a Bach-korszakról frott gúnyiratáról, a Blick-ről ('82-ben olvastam el egy még múlt századi fordítását ennek a német nyelvű osztrák-ellenes pamfletnek, melynek új kiadása még várat magára – mióta!); sok mindent tudtam róla, és a kevésnél is kevesebbet, s ezt ma is szűgyellem, bár bűnöm a koré, – de melyikünk elmébéli bűneit nem lehet a korra fogni?!

Ma – miután rengeteget olvastam tőle és róla, s mitologizált alakját magam is próbáltam példaként és tanulságként felmutatni a nyolevanhármass (andropovi) esztendőben –, ma talán már egy pillanattal (blick-kel) élesebben látom őt. Látom a napoleoni háborúk utolsó csatateréin nyargalászó huszártisztet, aki hiába vakmerősködik, a békekötés és saját devianciája megakadályozza az áhított katonai karriert (mennyivel könnyebb dolguk volt Napoleon fiatal tisztjeinek, akiket egyetlen szerencsés haditett a tábornoki hierarchia csúcsára röpített); látom az erotomán fiatallembert, aki elől dugdosni kellett a cselédleányokat, s aki egész Itáliát végigkocsizta, hideg szívű és ölü szerelmét követve; aki testvérbátyja feleségét is elcsábítja és a halálba kergeti (élete végéig tartó lelki furdalást szerezve), s

aki ezek után egy évtizedig reménytelenül imádjá majdani feleségét, aki a szerelmes gróf ostroma közben szorgosan szüli a gyermekeket (szám szerint hatot) öreg férjének, Zichy Károlynak, hogy aztán – az első férj halála után – nyugodt lélekkel, ám kihűlt érzékekkel nyújtsa kezét s mindazt, amit még nyújtani tud, a második szerepére kárhözottott Stefi grófnak, amúgy: a legnagyobb magyarnak.

„A legnagyobb magyar” – ezt Kossuth mondja róla, de a negyvenes évekre ő is a második szerepére kárhözottja a magyar sártengert fölkaparó, de a kossuth-i „sérelemi politikával” (ma populizmusnak neveznék) szembe forduló, „finnyás” arisztokratát, – aki, melleleg, több olajjal, gépszírral koszolódott be egyetlen gőzgép javítása során, mint a nemzet nagysága előtt folyton leborulni vágyó Kossuth egész életében.

Milyen szánandóan-emberi Széchenyinek a fokozódó népszerűtlenséget is vállaló hadakozása az új idők hőse, Kossuth ellen, nemzetét féltve még a bécsi udvar rossz illatú szövetségét is keresve; s milyen fölemelően-emberi, amikor 1848 márciusában kezét nyújt a „sikeresszerencsésjátékosnak”, aki mindent egy lapra téve nyerte el azt, amiért ő évtizedekig fáradozott. S milyen lesújtóan-emberi a szeptemberi összeroppanása – a félig kész Híd lánccának a Dunába zuhanásától és Jellacic közeledő seregének, az elidegenített nemzetiségek bosszújának rémképétől idegösszeomlást kapó, Döblingbe menekített Széchenyi tisztánlátó örülete, kozmikus önvádja! S milyen emberföltöten-emberi az, ahogy az „örült” gróf, már a szabadságharc bukása után, a nemzethalál nem igazolódtól rémképeitől szabadulva, újra dolgozni és szervezni kezd! Mert a magyarság nem pusztult el leveretvén, hanem lélekben fölemelkedett, végre igazi, összetartó s az alapvető dolgokban egységes nemzetté vált, s az önző politikai csatározások lehetőségétől megfosztva a költészetével, zenéjével, erkölcsi nagyságával vált ismét példaképpé Európának keleti és nyugati felén egyaránt.

Ezekben az években – a Bach-korszakban – születnek meg Vörösmarty utolsó, immár világirodalmi értékű remekei, a legszebb Arany-balladák, Kemény Zsigmond és Jókai Mór első regényei, Liszt Ferenc egekben az években játssza el a Rákóczi-indulót a fanyar köszönetet mondó Ferenc József előtt, s kezdi megteremteti a magyar zenét, amely a XX. század első felére a németnél, olasznál is fontosabbá vált, s indult meg – Bach miniszter által önmagának tulajdonítva, de valójában a Széchenyi-ösztönözte irányban – az a gazdasági, technikai fejlődés, amely a Trianon-előtti Magyarországot a világ élvonalába emelte, s amelynek pusztuló emlékműve a mai Budapest... Széchenyi élete ezen utolsó éveiben még a döblingi parkba se merészkedett ki, de elmeegógyintézeti lakosztálya (mert azért nem kórterem volt ez) az ellenállás centruma lett, egészen a rendőrségi leleplezésig és a családja meghurcolásától való félelem kiváltotta öngyilkosságig (1860. április 8.).

Mennyi tetterő és mennyi bizonytalanság! Széchenyi István, a legtevékenyebb éveiben is, naplóbejegyzéseit többnyire a betegségre, közeledő halálára vonatkozó balsejtelmekkel zárja; minden este a pokolba – ennelke poklába – szállt alá, hogy aztán reggel az országgyűlésre, az akadémiai urak valamelyik meddő vitájára vagy a Lánchíd munkálatainak ellenőrzésére siessen... s a nagy tervek megalkotása közben dühös cikket írjon a gőzhajója fedélzetét összeköpködő pipás magyarok kulturátlanságáról, – sajnos, ma megint a hajdani köpködés válik általánossá, holott a Széchenyi-megálmodta sár- és köpésmentes Európába kapaszkodnánk...

170 Széchenyi István pokla a mi poklunk. De – bárha közvetlen – út vezet az ő-mennyországába; a polgárosult, Európához felnőtt, önmagával és szomszédaival megbékélt Magyarországra is. Adja Isten és mi is önmagunknak, hogy a kelet-európai népek közös fátuma ne téríthessen le bennünket róla.